

СТАНИСЛАВ ВІНЦЕНЗ — СПІВЕЦЬ ГУЦУЛЬЩИНИ

Після страхітливих досвідів з нацистським, зле зрозумілим поняттям надлюдини, яке зрештою не має нічого спільного з Ніцшеанським, не можна вже сьогодні його тимчасом вживати. Краще заступити його поняттям індивідуальності в Гетівському розумінні:

Das höchste Glück der Menschenkinder
Ist nur die Persönlichkeit.

Бо Станислав Вінценз був у справжньому Ніцшеанському чи пак у Гетівському розумінні надзвичайною людиною, якщо брати під увагу колосальну потужність його духа або навіть зовнішню постать. Стосовно цього останнього нагадується такий епізод. Автор цих рядків разом із своїм приятелем Йосипом Бохнером стояли вліті 1926 р. під «центральною» каварнею в Коломиї і раптом побачили біля себе громадку людей, що проходила побіч з одним чоловіком попереду — дуже кремезного, середнього росту, з розвіхреним волоссям на великій круглій голові і з широко викроєними блакитними очима, з яких просвічувала доброта, бистрість та інтелігенція. В той час критерієм поділу між батьками і дітьми було австрійське поняття філістер. Споглядаючи в слід за цією громадкою, оба спостерігачі одночасно викликнули: «Ось екземпляр людського роду, що аж ніяк не є філістром». Сім років опісля, сидючи у віллі Вінценза в Бистриці на Гуцульщині, ми нагло пригадали собі цю зустріч. Ця пригадка переконає, що навіть мить часу вистачала, щоб у пам'яті залишився через довгі роки незатертий образ цієї небуденної людини: поета, письменника, філософа чи тільки історіософа й етнолога — два останні визначення як шукача глибинних вартостей, моральних й аксіологічних вартостей для одиниці чи збірноти в перекрою бувальщини людства.

При цьому переліку мимоволі насувається порівняння з Сократом і його даймоніоном, Сократом, до якого Вінценз зовнішньо і внутрішньо так дуже був подібний. Андрійко, один з головних

персонажів у його повістях, так говорять: «Бо без дурійки смаку не має цей світ, як без вітру.» Це — автохарактеристика, бо і в пізнішому віці признавався в розмові: «Вінцензи часто вмирали з нудьги. Я сам поступався в житті з нудьги зі шкодою для власних інтересів.»

В тому самому напрямі йдуть автобіографічні признання з хлоп'ячого віку в «Хроніці гірської станиці»: «Сюна — ясно-волосий, синьоокий, рожевий хлопець; він рухливий і запальний, дуже милий, погідний, але повний неспокою. Як нащадок гірського роду любив понад усе свободу. Родина не вірила у виховання, а тільки в уроджені склонності, очевидно з переконанням, що ті склонності добрі і їх не вільно порушувати вихованням, яке може бути невдатне. Не виховувано, а заборонювано роботи те чи інше. Ясно, що хлопчина завжди ламав заборони, але після пригадки їх уже не забував... Не було ворогів, не бачив неприязни в світі. Свобода шумів Черемошу і фльоер навівали переконання, що треба йти тільки за власним гоном своєї істоти з обридження до всякого примусу. Та сама атмосфера йшла від свобідних людей — чемних, зичливих, сердечних, повних поблажливости і лагідного гумору, що збуджували довір'я без застережень. Найважливіша була сердечна дружба з людьми, яким роздаровував усе з сердечности — такий роздайко». До цього ще треба додати, що Сюна весь час не тримався хати, а як кінь брикав по всіх верхах обірваних і заболочених та на запити матері — де був — не відповідав, але ржав як кінь, бо коні, голуби і пси ставали найближчими супутниками. Навіть мріяв стати самому конем. Це все натяки на майбутній, але якже незалежний дух вже дозрілого Вінченза — незалежний від завжди для нього підозрілих доктрин і скістнілої публічної опінії оточення.

Дух Вінченза! Його треба шукати в творах Вінченза, бо нема багатогранности подій в буденному житті; також у царині, в якій постійно перебував самотний, навіть осамітнений — в царині духовости. В зовнішньому бо світі опановувала його свого роду сором'язність, може навіть якась непорадність, в дальшому нехіть, нудьга й обридження. З тієї причини він оточувався кільканадцятьма приятелями, як рівнорядними собі приятелями чи пак радше уважав їх за собі рівнорядних, і вони вистачали йому. Тут ішов зовсім за словами Сенеки: «Мені вистачає кількох приятелів, один, ніодин.» Бо і без приятелів Вінченз жив би так само, як і разом з ними, задивлений в свою провідну зірку: проживати своє життя за засадою, яку висунув Гомер своїм героям — бути ἀριστος, бути найкращим у виповнюванні тієї цілі, що її сам собі поставив у юнацькому віці: творити речі найвищої вартости.

Цю свідомість і глибоке переконання дотримання своєї поста-

нови бачимо в дедикації перекладу поем В. Вітмена своїй тогочасній ще нареченій панні Ірині: «Це тільки обіцянка — не осінній овоч.» Отож не мандрівки в зовнішньому світі і пригодництво в ньому є притаманні для Вінценза, а самітні льоти по духових шпильях людства і власні творчі зусилля.

Однак ми не хотіли б зовсім заперечувати і його зовнішнього життя. Вже ще дитяча непосидючість і неспокій знайшли свій не так то дуже приємний вияв у гімназії і примусили залишити її в Коломиї, так сказати б, під батьківською хатою та перенестися до подальшого Стрия, прозраджуючи зав'язки пізнішої нон-конфірмованості і браку пристосування до тодішніх традиційних вимог державного виховання. Можна припускати, що майбутня домінанта в душі Вінценза супроти так багато зовнішніх явищ — спадщинне почуття нудьги — пробудилася вже тоді на шкільній лавці під час науки. Єдиний предмет, який справді захопив молоденького Стаха, була грецька мова, яку так опанував і пізніше так поглибив, що читав клясичних авторів в оригіналі. Як приналежність до католицького товариства «Содаліції» погодити з буйним темпераментом і постійним опором та норовистістю гуцульського «коника» — це сам Аллах хіба відає.

Це заводіяцтво проявилось пізніше під час першої світової війни, з якої вийшов лейтенантом, а службу в польській армії покінчив з ступнем капітана. Якже влучно характеризують Вінценза слова його командира, капітана чеського походження Пірніка, за поставу перед ворогом після нагороди золотою медаллю: «Der Mensch hat mehr Glück als Verstand». Однак з німецьких визначень відваги — *mutig, tapfer, kühn* — треба йому приписати таки *kühn*, тобто знати небезпечність, але її не лякатися. В кожному випадку ніяк не легкодушність.

Заперечення легкодушності і, навпаки, повну відповідальність за свої вчинки та долю підчинених або довірених людей бачимо у Вінценза кілька років після насильного перебрання влади чи пак бунту Ю. Пілсудського. У 1929 р. тодішній прем'єр К. Світальський покликав Вінценза на державного підсекретаря в міністерстві внутрішніх справ, тобто властиво на постійного міністра, незалежного від парламентарної зміни уряду. При першій розмові про свої обов'язки в міністерстві Вінценз довідався таке: «Будете мати найважливішу проблему українську. Ми маємо два виходи з ситуації: один — дати українцям автономію, другий — згнобити їх. Вашим завданням має бути йти по другій лінії в формі, яку кожночасно самі будете визначати». Яку відповідь міг дати і дав Станислав Вінценз? Тут треба відразу навести його власні слова, висказані багато років пізніше в Швейцарії до автора цих рядків з зовсім іншого приводу: «Мене вигодував україн-

ський люд». А ми додали б — і унапрямив. Яку ж бо роллю треба приписати його няні Палагні Сліпенчук, що була також нянею матері, і тим усім повістунам і починачам, що названі або неназвані в його творах?! Вони всі були тим благодійним кліматом, в якому свobodно розвивалися вроджені шляхетні схильності від дитинства, незаглушувані хабаззям і бодяччам Світальських, щоб «жити без ворожнечі і не бачити неприязни в світі».

При виїзді до гімназії няня повчала: «Учися, синочку, ой, учися. По-Божому учися і по-людському. І най би і по-панському. А по-католицьки і по-турецьки, чому ж би ні? І по-лютерському також. Учися по-польськи добре і по-таліянськи, як треба і по-хранцузьки, як вистачить голови. Учися щиро по-руськи, а по-рахманськи найліпше, і по-гуцульськи, і по-бойківськи» . . .

Не менше повчальними були спогади з юности, передані в «Хроніці гірської станиці» . . . «Хто таких людей мав довкола себе, які тут були, тому трудно навчитися погорди до людей, трудно навіть стати недовірчивим, хоч би мешкав у печері розбійників, посеред карликів, зависно споглядаючих на кожний кусок, або серед втоптаних у болото невільників, той завжди буде вірити, що десь є чарівне сердечне слово, сироватка свободи, яка здатна перемінити їх у людей, так зичливих і без жовчі, як старий «бойко» Ілько, так незалежний, як Марко Бовгар, начальник двірської обори, так сердечних і шляхетних, як пан Володислав, так справедливих і вельмишановних, як сам дідуно — в свobodних людей.» То все утривало в хлопця елемент свободи, відділило на довгі роки від впливів нового світу і нових дій. Чи не їх усіх треба приписати одному з головних персонажів у творах гуцульському мудрецеві Андрійкові, що на кожне питання мав свою власну влучну і правдиву відповідь.

Далі треба підкреслити вплив гуцульських пісень, оповідань і переказів, що розбурхували уяву надзвичайно живого хлопця від колиски і витісували в душі якісь незримі реваші, оті гуцульські письмена наче вікінгські руни. Вони власне створили духові рядки для світогляду, достатньо широкі в своєму узагальненні для життєвих справ, щоб їх далі виповнювати пізнішими філософічними студіями на університеті і лектурами при джерелах європейської культури.

Врешті і таке засадниче: в обох домах — діда Прибиловського в Криворівні на Гуцульщині і батька в Слободі Рунгурській на Покутті — панували властиво рівнорядно дві мови: польська й українська в гуцульській говірці. Вінценз погрожував своїй дружині з Варшави пані Ірині, що розведеться з нею, якщо не навчиться по-гуцульському говорити.

Це все романтично-ідеалістичні праоснови, що вирішно вплинули на ціле життя Вінценза. До них долучилися пізніші враження з щоденних обсервацій взаємин між поляками й українцями, що були напружені, з кожним днем ставали гірші, прямо катастрофічні. Вину за них перекидав Вінценз на *beati possidentes*, на поляків і уряд, що перемінювали український патріотизм у скрайній войовничий націоналізм.

Отож збираючи сказане разом і додаючи до нього нехить, навіть огиду до польських паничів і їхніх батьків-адміністраторів Західної України, що так часто нагадували своєю політикою африканських колоніялістів, Вінценз прямо жажнувся при аж такому брутальному наставленні прем'єра Світальського до розв'язки української проблеми. Він сказав собі — без мене — і не зголосився на другий день до служби. Вінценз повернувся на господарство батька до висихаючої копальні нафти в Слободі біля Коломиї і відсунувся від політичних дій до кінця життя. Своє політичне розчарування він передавав деколи висловом сусіда з Слободи, селянина Прокопова: «Що зле польське, те прийняли українці, що зле українське, те перебрали поляки і з того ціла біда».

II

Звідкіль узяв силу Вінценз, щоб з погордою відкинути одно з найвищих становищ у державі і повернути з столиці у закуток Покуття і там проживати свої дні серед дуже скромних умов, прямо селянських умов? Хто бував у його віллі в Бистриці під Говерлею перед другою світовою війною, той немало дивувався, що його стіл хіба в нічому не різнився від гуцульського, а сама кедровата вілля, бо частинно і з кедрів побудована, тільки кількістю і простором кімнат різнилася від гуцульської хижі. А ця скромність та зречення великоміських вигід і розкошей виходили в нього природньо, легко, без будьякого жалю. В одному місці своїх розповідей він говорить: «Пощо нам тієї дельорности, то коштує, в нас жила б за те людина місяцями». Для людини без великих потреб столиця чи закуток не справляють прикрих різниць.

Різницю між віллею і хижими передавав особливо при столі шваргіт усіх головніших європейських мов і висока тематика актуальних літературних та філософічних проблем, ніколи політичних. Це був наче воскреслий «Бенкет» Платона з осередньою в ньому постаттю Сократа, у цьому випадку Вінценза, якого могутній, часто з ноткою дотепу голос завжди авторитетно панував у дискусії.

Нема ніякого сумніву, що Вінценз був передуховлений даром Божим і знаходив без труду відповіді на питання, які самі виринали перед ним, начеб він за ними не вганявся і їх не шукав. І це все без надутости, пози чи холоду, ні, серед простоти і добродушности, якоїсь samozрозумілости й одночасно патріярхальної достойности. Можна сказати, що він вибрав собі пустелю, щоб відокремити себе від божевілля поступу і подлости політики.

Однак вияснення не є достатнє, що Вінценз мав Божий дар. Ми мусимо шукати за корінням його духовости у сферах, які обслідує допитливий інтелект. Отже найперше в лініях крови.

Станіслав Вінценз народився 30 листопада 1888 р. в Слободі Рунгурській біля Коломиї. Його рід гербу *de deux aigles de ville* походить з Авіньону, Франція, і був кальвінського віровизнання. У XVIII ст. спровадив предків до Косівського повіту граф Ляндс-коронський, наділив їх маєтком і тим зробив дідичами. За цесаря Йосифа II один з Вінцензів, Франсуа де Вінценз, був професором ботаніки. Як багато властивостей правнука треба вияснити підсвідомими голосами крови роду, так і природничі зацікавлення професора Вінценза виявилися в далеких нащадках надзвичайною любов'ю до природи і до життя серед природи: батькові Станіслава були дерева так любі і милі, що він з любов'ю гладив яблінки в своєму саді, а син присвятив багато місця у своїх творах описам лісів, царинок, рік, скель.

На Покуті пращур посвоячився з родом польного гетьмана Яблоновського, а пізніше його родина з Прибиловськими. Найстарша донька Прибиловського вийшла заміж за батька Станіслава, а її знову ж батько оженився з Отилією Васильківною. Як свідчить уже саме прізвище, це був зрумунщений український боярський рід з XIV ст. з дальшими місцевими посвояченнями. З «Хроніки гірської станиці» довідуємося, що бабуня радо оповідала внукові про «авантурничі і голосисті пригоди предків — буковинських і козацьких, румунських і турецьких; і страшні байки, повні таємниць.» Маєток лежав у Слободі Рунгурській, маєток діда в Криворівні і тимто молоденький Стах перебував частину року в домі батька, другу ж у діда, головно між 8-12 роком життя. Особливо важливий побут у домі діда, де хлопець підпадав під вплив ніби то різний, але все ж таки по суті однаковий щодо піетизму давнини — бабуні Отилії Васильківни і няні Палагни Сліпенчук, яку батько дуже високо цинив. Зрештою Палагна не почувала себе в нічому гіршою від панів, які з свого боку також не показували себе за щось ліпше. І бабуня і няня розбуджували уяву дитини всякими оповіданнями про лицарів і панів, про газдів і опришків та розбійників, про приятних духів і злих людських виродків, про постійну перемогу добра над злом.

Наче вичуваючи майбутню велич духа свого годованця, сказала одного разу няня Палагна до нього: «Будеш королем! — Яким королем, — запитала матір. — Людським королем! — Нема такого народу, — сказала знову матір. — Не слухай того, мама дурна, нічого не розуміє.» — Дивний і відважний вислів з уст селянки, яка народилася в панцизняну добу, хоч може і не була сама панцизняною рабиною, бо на Гуцульщину ця напасть не доходила.

Беручи перехресні впливи роду на духовість Стаха, треба ще підкреслити побіч пошани до гідності людини також національну толеранцію. Вона стосується не тільки до селян-рільників і гуцулів-пастирів, але й до жидів. Серед польської шляхти панувала непереступна відсторонь і погорда до «хлопів» та в крайньому випадковій винятково легковажна симпатія до жидів. У роді Вінцензів відношення до обох національностей було щире і без ніяких застережень, не говорячи про приязнь діда до Івана Франка, що щорічно приїжджав до Криворівні на вакації. Дід перестерігав: «Не смійтеся з жидів! Їм зле і нам може бути зле».

Цей філосемітизм став прямо традиційний в роді, хоч жиди жили властиво у відокремленні від решти людности, у відокремленні, яке ображало в них людську гідність. Але вони відзначалися гострою інтелігенцією та гоним зацікавлення всякими справами, а це імпонувало Вінцензам. До того ж у роді панував дух непокірливости, щоб ставати на пр'ю з усякими звітріlostями, пересудами і забобонами аж до крайніх меж. Наприклад: Щоб докучити польським ксьондзам і вчинити їм щось на злість, внучка Яблоновського Софія Сузанна, отже кривна по куделі, збудувала жидам синагогу в Яблонові біля Коломиї. Надзвичайна незалежність думки в ті часи! Приязні почуття до жидів не гасли ніколи і в Вінценза.

Гімназійна наука проходила без будь-яких труднощів, хоч і без захоплення. Чи не єдиний учитель клясичних мов Дембіцер залишився назавжди в теплих споминах і він саме розбудив любов до грецької мови, яка вже ніколи не погасла. Також у гімназії проявилися непересічні здібності — вже в шостій клясі писав матуральні завдання з клясичних авторів. І поетичний хист: ще в нижчих клясах Стах почав писати вірші, очевидно, любовні, як це робить багато учнів. А навіть романтичну повість про княжий двір у Княждворі, недалекому селі біля Печеніжина в Коломиїщині.

Університетські студії почалися одним роком на медицині і навіть увінчалися іспитом з психіатрії. Згадуємо цей випадок також з огляду на комічний випадок на Гуцульщині після докторату з філософії, бо там доктор є однозначний з лікарем. Після даремних вияснювань, що він не вміє лікувати недуги, гуцули

авторитетно ствердили: «Ага, то Ви доктор від вар'ятів». Але нам йдеться головно про те, що вже в ранній молодості знаходимо слід на заінтересування і душевними процесами в людині навіть з медичного становища.

Головним предметом студій після переходу на філософічний факультет стала стисла філософія з такими її репрезентантами в осередку: Платон, Гегель і Ніцше. З цих трьох мислителів залишився Вінценз вірним до кінця життя тільки Платонові, якого діалоги з Сократом ставали дуже близькі, нагадуючи старих мудрих гуцулів. Університетські студії покінчилися докторатом на основі дисертації з філософічної системи Гегля: «Primäre und secundäre Eigenschaften des Stoffes».

III

Початок літературних писань припадає на 1930-ті роки. Говоримо про літературні, бо після першої світової війни разом з А. Скварчинським і пізніше з В. Горжицею був Вінценз редактором громадсько-політичного місячника «Drogi». Редакція журналу поставила собі за мету працювати над поглибленням національної культури, щоб піднести її на вищий ступінь вселюдських ідеалів. Хіба не треба додавати, що Вінценз також співфінансував видання. В тому самому часі був також співробітником німецьких, французьких й італійських журналів, пишучи розправи з царини культури з особливим узглядненням трьох авторів — Гомера, Платона і Данте. Не зважаючи на обширне читання і загальне знання всіх визначніших європейських авторів, Вінценз властиво читав і постійно повертав саме до цих трьох згаданих геніїв очевидно в оригіналах і саме вони сформували його остаточний світогляд та взагалі всю психічну структуру.

Треба запитатися: чому поет Вінценз почав писати властиво так пізно, бо аж після сорокового року життя?! Причину подав він сам: «Я не потрапив на свій ритм і не знаходив форми вислову». Приглянувшись ближче, можна сказати, що лірика найтісніше пов'язана з статевим гоном. Поети починають писати перед двадцятим роком і кінчають вже в тридцятих роках. Що вони видають пізніше — це переважно пустомельщина або переспівування старих мотивів. З ненадто великим часовим продовженням це твердження стосується навіть олімпійця Гете, якого пізна збірка «Ostwestlicher Divan» є фактично зримованими афоризмами. Але Вінценз уже зарання свого зрілого віку був заглибокий, щоб цвірінкати. Тому він мусів чекати, аж доки овоч не доспіє в духових надрах і це власне сталося в 1930 роках.

У міжчасі не бракувало поштовхів до писання пізнішої тетралогії «На високій полонині». Їх давала найперше лектура Гомера. Подібності культурних циклів старинної Геллади з живими богами і пастирськими племенами та Гуцульщиною з знахорами, починачами і мольфарами, що богують тут і там, та ватагами з чередами товару і ботеями овець на полонинах, як також з волюбними і войовничими опришками на безлюдях у глибоких горах, ставали очевидні. Вінценз вичув, вистудював і на живім прикладі Гуцульщини переконався, що пастирські народи є старші ніж писана історія про них, що вони не такі примітивні, як про них звітують «глибокоумні» історіософи та етнологи.

Зрештою лише деякі місіонарі — серед етнологів чи не єдиний з видатних африканіст Лео Фробеніус — вміють гарну пісню співати про культурну руїну первісних племен при зустрічі з цивілізаційними процесами, коли вони затрачують народжену в бігу віків здатність оригінальної творчости, своєрідну високу мораль і стають великоміським перекотиполем з внутрішньою порожнечою і безстримністю аж до злочинности. Хоч тисячі років відділяють такого «дикого» примітива від цивілізаційного купця і промисловця, то беззастережні високі вальори лежать по боці першого, а не других.

Власне моральні вальори заставили місіонарів призадуматися над іншими мірилами оцінки. І хай тут мовчать усякі історики культури, особливо марксистсько-ленінського хову, що створювали і далі творять схему розвитку культури, однакову для цілого людства, приховуючи за нею брутальні імперіялістичні інтереси в ім'я фіктивного прогресу з найвищою суспільною пролетарською клясою і розбиваючи органічність народів на далеких периферіях метрополії. Цей бо пролетаріят мав би бути не тільки найвищою, так сказати б ідеальною клясою, як останнім щаблем суспільного розвитку, а й найкращим творцем і носієм справжньої людської культури.

Вдумливі місіонарі і московсько-большевицькі мудрагелі були знані Вінцензові і він відкинув з усією рішучістю мислевий хлам, задивлений в скарби племінної культури Гуцульщини й опанований подивом соняшного еяну її людей, що серед сучасних вищих і найвищих ступенів цивілізаційного розвитку стають прямо недосягальними шпильями та розбивають своєю надзвичайністю наївний схематизм еволюціонізму з так помилковим поділом. Порівняння гуцульського, ще невіджилого старовіку з європейським модернізмом, підказали Вінцензові ритміку і форму творів, яким він присвятив решту свого життя.

Час редагування місячника «Drogi» стає приготуванням до відвороту. Вінценз знудився інтелектуальним життям столиці.

Заглиблюючися в розумування Платонового Сократа, стає сам своєрідним Сократом, шукаючи перш усього правди; відкидаючи «безплідну і худу монотонію нівеляторського універсалізму», знайшов він через Гомера і Гуцульщину поворотний шлях до «раю сочистої і повної барв простоти»; відступаючи від «устійнених і стверділих колій», він вступив на вершинні шляхи до свободи. Так Вінценз покинув великоміську мілізну і втік від безнадійно зачинених й обмежених овидів на урожайну почву, щоб заплисти до залитих світлом затишних заливів, де нема рику простацької юрби за щораз новими, хоч би навіть звироднілими враженнями, юрби з нагими інстинктами і небувалим здичінням ідеалів. Одним словом, Вінценз покидає модерний Вавилон і повертає до країни свого дитинства, до вітчизни племені з вічно молодого людиною в кожній постаті, хоч би вона мала і сто років.

Хіба останнім поштовхом до писання тетралогії стало знайомство з швайцарським історіософом та основником філософської секти панідеалістів Рудольфом Гольцапфелем (1874-1930), що шукав на психологічній основі нових засад для синтетичного ідеалу культури з своєрідними релігійними, етичними й естетичними вартостями. На його гадку передумовою розвитку культури можуть бути головно особисті пережиття. З принагідних записок Вінценза Гольцапфель запізнався з побутом гуцулів і побачив у ньому ще незаймані потуги духа з особистих пережить, з яких могли б вийти непроминальні відроджуючі вартості для морального удосконалення західньо-європейської людини. Гольцапфель заохотив Вінценза взятися за перо, але цим і закінчилися впливи. Як Міцкевич з Товіянським, так і Вінценз з Гольцапфелем не могли погодитися один з одним на довшому протязі часу, бо оба поети були більші ніж їх випадкові «ідеологи».

Що було в Гольцапфеля зворотом від ялової цивілізації і поворотом до правд старовіку, те в Вінценза було втриманням дальшого зв'язку з усевідроджуючою природою і разом з тим внутрішньою промінистою радістю і веселістю. Іншими словами: Гольцапфель голосив те, чого не посідав, а Вінценз писав про те, що мав і бажав далі втримати. Абстрактний категоричний імператив інтелекту Канта отримав у Вінценза джерело всієї психічної структури людини з конкретними зовнішніми передумовами вічно юної природи. На його гадку, нема інакших міжлюдських взаємин поза взаєминами одної людини до другої при їх єдності з природою.

Ще ближче підійдемо до останнього поштовху, як повернемо до Платона. Уривок з його «Законів» цитує Вінценз як мотто до скороченого видання «На високій полонині», з якого бачимо по-

дібну оцінку пастирського життя: «Чи старовинні перекази можуть мати для нас якусь правду? Отож, що в катаклізмах наступала загибля людського роду і нераз залишалися його невеличкі останки... Тимто розгляньмо один з випадків, що поставав після катаклізму... Ті, що уникнули загибля, були ніщо інше як якісь гірські люди, пастирі десь по верхах. Оцілілі маленькі іскри життя, останки людського роду. Найперше самотність надхнула їх приязно, зичливо, любилися взаємно. Не було серед них бідаків, ні виниклої колотнечі з бідоти. Не знаючи золота і срібла, ніколи не ставали багачами. А в суспільстві, в якому ні золото ні срібло не перебуває, ще найлегше можна знайти найретьельнішу обычайність. Тимто, що зачували в переказах, що те гарне, а тамте бридке, це в своїй простодушності уважали за найбільш правдиве і в те вірили. Вважаючи за правду, що оповідається про богів і людей, жили за її засадою».

Залишімо врешті «впливологію» поштовхів і знайдемо певну первопричину початку творчості без спекуляцій. Вінценз зневірився в інтелектуальне життя Варшави, повернувшись до місцевостей свого дитинства і мусів щось робити, бо «Вінцензи з нудьги вмирають». Цю роботу знайшов в оспівуванні Гуцульщини, яку колись свіжими зміслами пізнав, пережив і полюбив, а тепер почав подивлятися і забажав її оспівати.

Вінценз був замолоду ніцшеанцем. Ніцше говорить: «So begann Zarathustra seinen Untergang», як той вийшов з пустелі і зійшов до людських осель; Вінценз почав свій *Aufgang*, *Aufstieg*, як повернувшись на Гуцульщину, яку власновільно вже ніколи не був би покинув.

IV

Вінценз досконало знав країну свого дитинства. Він зміряв ногами кожну п'ядь землі з пляями і царинками, перебрив кожний потік, відвідав кожну хату, якщо вона була пов'язана з якоюсь важливішою подією з гуцульської бувальщини. Чого таки не знав, те доповнював дальшими прогульками. Колись зачуті оповідання з старовіку доповнював новими про давнину і на крилах своєї уяви відтворював майже забуті елементи, лакомо схоплюючи ледве чутні відгомони з уривків пісень, поодиноких слів і закліть, відчитуючи на Писаному Каміні якісь палімпсести, щоб під шкарлющою припадкового і нового давнину розкрити або самому в тому самому напрямі мріяти. Це все було для нього живою рудою, з якої мав постати твір цілого життя.

Таке поважне наставлення вимагало не тільки відсвіження

молодечих спогадів і дальших студій над гуцульським старовіком і побутом, а й порівняльних студій, щоб схопити перехресні впливи на протязі довгих сторіч і навіть тисячоріч. На те маємо свідчення самого Вінценза:

Nikt nawet zliczyć nie zdoła, któż się ośmieli wymienić
Ciećcia, co pepek pszeszyły przez wieki i groty, co tkwią w nim.
Wgłębiony tu i tam karb, rys-cień, snu świadectwo tajemne,
Blizny zaskorupione, nieznaczone i niby bez znaczeń.

Z Indyj przez Aleksandrię, z Syjonu przez Grecję, Bulgarię
Szły procesjami kopuły od złotych wierchów Kijowa,
Albo tajemnym płakiem — chodnikiem Dniestru od morza,
Z Persji, z Turcji, z Moldawii premówki szeptane się wdarały,
Albo podziemnie, wprost z pagód dzwony brachmańskie wzywały.

Як то часто в письменників буває, цілий твір і тим більше ціла творчість поширювалася і поглиблювалася з бігом часу наслідком різних інтерполяцій і щойно після десятків років набрала остаточного вигляду. Така бо була метода праці Вінценза. Він не виробляв собі схеми, хоч би й найзагальнішої, не ставив собі наперед ніякого пляну. Як життя, так і творчість проходила без примусу. Станислав Вінценз ніколи нічого не мусів. Він не хотів виректися своєї долі, стати якимсь відмінним, прибрати якесь «не-я». Інакше бо на його гадку відлетіла б від нього потужність його таланту. При всій внутрішній повазі до своєї праці Вінценз ставився до своїх літературних зайнят з якоюсь великопанською оншальянцією.

Ця несистематичність доводила, що в Вінценза поставали найперше поодинокі розділи, деколи частини, які в пізнішому часі переходили до інших томів чи пак самі розросталися до велетенського тому. І тимто їхня внутрішня структура мусить з природи речі виявляти неодну недостачу в наслідок плінного переходу сюжету.

Якщо брати всю творчість Вінценза, то бачимо в ній відразу дві головні частини, не враховуючи сюди очевидно його наукової і публіцистичної діяльності: «правду старовіку» і «нові часи». Але вже не так є з поодинокими томами, що мали представляти собою зімкнуті в собі повісті з органічною єдністю сюжету, акції і діалогів. Ці всі томи — це ряд оповідань, часом просто поезії в прозі, які об'єднуються в уривчасту цілість тільки групою тих самих персонажів, з яких деякі, наприклад, Фока виступає в усіх томах, навіть у пасмі старовіку. Певно, зустрічаємо і вийнятки, як у тому самому випуску серед менших оповідань висувається одно велике з виразними ознаками повісти, наприклад, «Бувальщина свободи» в першому томі або майже цілий другий том «Звада»,

якщо не узгляднимо кінцевої частини з зустрічю Фоки з капіталістами в Молдавії, бо вона без свого попередника на початку стає якоюсь дочіпкою, як і родинний епізод у цьому ж томі. Це автор сам почував, бо принаймні щодо зустрічі над Дунаєм «переказує своїми словами» перші розмови Фоки про бутин з заграничними представниками в домі о. Бурачинського в Криворівні, хоч саме тут повинен був їх «показати».

Ми сказали, що поштовхом до постановня тетралогії був Гомер з його богорівними жінками і мужами, яких Вінценз відкрив на Гуцульщині. Це не таке дивне, як видавалося б на перший погляд. Тут нагадуються слова Іларіона Свенціцького з його викладів на Українському Таємному Університеті в 1925 р.: «Накиньте хітон на неодну з галицьких молодиць, наприклад, з Рави Руської, і побачите в ній Геру або Атену». Автор цих рядків під час антропологічних помірів на Гуцульщині в 1928 р. зустрічав расові типи молодиць наче старогрецькі статуї. Що для мистецтвознавця або антрополога виявлялося в зовнішньому, те саме для письменника ставало геллено-богорівним у внутрішньому, у душевній високоглядності, і тому Вінценз побачив Трою на Верховині, наче б її не заторкнув час.

Але ж бо нема одного Гомера, як це прекрасно представив Вінценз у двох з своїх критичних есеїв. Їх є два — Гомер войовничий і Гомер ідилічний, автор Іліади й автор Одиссеї. Ці бо два епоси мають зовсім інший характер. В першому космічним живлом є війна, в боях беруть участь люди і боги і то по обох боках ворожих армій. Це живло обливає цілий світ, наче океан на щиті Ахілла. Серед богів висувається на чолове місце Арес, символ війни і бойового шалу, серед людей Ахілл, якого гнів і незгода з Агамемноном стає провідною ниткою епосу з зворотним шпилем цих коромол його смерті — найшляхетнішого з ахаїв. Однак Вінценз вияснює, що фаталізм не є властивістю гелленської людини, що людина стає саме через те людиною, навіть героєм, як могутньо викликне ні.

В «Одиссеї», як це знову підкреслює Вінценз, провідним духом стає Паллас Алена, богиня розуму, покровителька наук і мистецтва, символ справедливості й її охорона. В цьому епосі символічного шпилю набирає шоста пісня, як Одиссей прибуває на острів блаженних й улюбленців богів феаків і там зустрічає царівну-красуню Навсікаю.

Ми знаходимо повний паралелізм у творчості Вінценза з подібними шпилями: в першому випадку з постатю Довбуша, в другому з зовсім містичною країною блаженних рахманів. Хоч як прекрасно він описує бойовий запал гірських юнаків, то однак найвищою ціллю стають не бої, а привернення свободи і справед-

ливости та ідеали життя в ідиллі, яким посвячені останні пасма його розповідей. Оба етапи є пов'язані також часово в творчості Вінченца. Він починає її верховинськими войовниками, як Головач, Довбуш, Василюк, щоб пізніше перейти до мирних горян, як Фока, Танасенко та інші. При цьому треба підкреслити, що не завжди вдалося йому оминати фаталізму, який прямо переслідує вже в первочині деяких його героїв.

Ще виразніше виступає цей паралелізм в характеристиці нібито звичайних людей з довколишньої дійсності, які все ж таки видаються нам і є такі більші, ніби артисти на котурнах у грецьких трагедіях, ніби богорівні герої Гомерівських епосів з надзвичайною силою тіла і характеру — усе доведене до крайніх меж природнього з майже непомітним, бо так самозрозумілим переходом у надприродне!

Головний твір Станіслава Вінченца — це тетралогія, чотири колосальні книги з приблизно шістсот-сімсот сторінок кожна.

У другому томі звертається автор до своїх майбутніх читачів такими словами:

•Dotąd wzywają echami, leci znak, szuka przez morza.
Wieść każdą, każdą pieśń, każdy list z nieba, list z ziemi
Tutaj wzywamy na świadków, i zapraszamy was czemnych
Gazdów, rębaczy, cesarzy, księży, rabinów, wiszczunów,
Was gości znanych-nieznanych, do pepka ziemi na portasz.

Загальну спільну назву надав цілості перший том, дальші частини мають назву пасем — друге, третє, четверте пасмо:

1. На високій полонині,
2. Звада,
3. Листи з неба,
4. Барвінковий вінок.

«На високій полонині» — перший том постав між 1930-1935 роками і появився в 1936 р. Він зображує мітологічно-лицарську добу Гуцульщини з сильними етнографічними елементами на широкому полотнищі пастирського життя. Ці етнографічні елементи не є етнографічними в стислому розумінні цього поняття, не є сухими записами, а піднесені мистецькою уявою до своєрідних літературних образів, свобідно пов'язаних один з одним. Це літературні зображення ще поганських вірувань, обрядів, звичаїв, обичаїв, взагалі побуту, ідучи «за голосом трембіти» і розливаючися сильними або притишеними гомонами, наче тони ручної гармонії. В цю частину ввійшла, розбиваючи і так дуже різнородню тематику «Хроніка гірської станиці» з описом дитинних років Стаха-Стасюна-Сюна в домі дідуся Прибиловського в Криворівні. Тут автор дотримувався гуцульської засади і тим самим

своєї власної: «не порушувати цілоти, бо все живе». Через те і польський двір на Гуцульщині є також Гуцульщиною, органічно з нею зрослою.

«На високій полонині» — це правда старовіку з розбійницькими пригодами гуцулів у боротьбі за свободу і справедливість.

«Звада» написана 1950 р. і появилася 1970 р. Це друге пасмо передає сутик гуцулів з цивілізацією і технологією, їх побут у бутині, тобто при виробі лісу, це бій з пралісом і смерть рубачів під сніговим засувом. Праліс мститься за винищення, бо він має залишитися вічним, бо йому нерокована смерть.

«Листи з неба» з початковою датою писання в 1947-их роках оспівують праслов'янську єдність з зображенням гуцулів, польської шляхти і жидів у патріархальній й ідилічній єдності. Це апокрифи, що підносяться над реальним життям, а їх тлом є народина доньки Фоки, найголовнішої постаті в цілості твору. Твір дотепер ще не надрукований.

Назва цього пасма пішла з читання дяка Кропивницького релігійних апокрифів, що їх гуцули, особливо старий Танасенко, сприймають як листи з неба. Очевидно, цілість має за мету «розсновування мітичних мотивів з непроминальними значеннями».

«Барвінковий вінок» зображує весілля матері автора в Криворівні «з гуцульською музикою з Жаб'я, Ясенова і Голів, з трьома циганськими музикантами з Буковини і Мадярщини і з жидівською музикою аж з Коломиї — кожна віра за старою правдою, за мірою, кожна на своїм місці, як годиться в родині». Первочин цього пасма зродився в 1936 р. і треба з великою правдоподібністю припускати, що вплетана в перший том «Хроніка гірської станиці» викликала такі могутні асоціації, які вимагали окремого оспівання. Однак цей том стоїть структурально без порівняння вище від попереднього. Він бо є неначе триповерховим театром, трьома сценами-будинками в тому самому часі, але окремо з паннами, гуцулами і жидами, що забавляються розказуванням всіляких оповідань. Твір дотепер ще не надрукований.

Як бачимо з хронологічного поділу, час постановки поодиноких пасем є дуже умовний. Розділи різних томів поставали деколи в тому самому часовому відтинку, опісля наче осередні слої дерева обростали дальшими слоями. Власне через те безугавне наростання слоїв і разом з тим через творчий клімат та настрої автора надзвичайно важко відділити одні від одних поодинокі пасма, бо ж вони власне повіємо однорodne. Цілий твір — це прославлювання землі і людей на ній від початку поселення до недавньо-минулого, людей від народження до смерті серед змагань і боїв, серед щоденного зайняття і святкування за власними

віруваннями і звичаями, з численними символічними натяками на сучасні прикрі події, що лунають у своєму осуді наче протести автора.

Однак це все не вичерпує цілоти. По багатьох сторінках розсипані мислі з загально-людськими вартостями. Це гармонія серця і розуму, це народжена мудрість з життя серед природи в приятельських взаєминах з тваринами, в любові до дерев і квітів, в теплій сердечності до людей, мудрість висловлена часто глибокими заввагами, підносячи людей до богорівних у Гомерівському, до Божих дітей в євангельському розумінні, те останнє через особисту побожність, скромність і відсторонь від погані і галасу.

У кожному томі маємо також широкі описи з життя польської шляхти, тобто родів Вінцензів і Прибиловських, наче історичні документи тогочасного життя поляків на Гуцульщині включно до утопійної зустрічі Довбуша з польським королем. Долучуючи до цього ще й жидів, маємо перед собою дії представників трьох народностей на Верховині, розуміється, головними героями гуцулами й іншими властиво епізодичними. Якщо зважимо, що М. Коцюбинський вже в першій десятці нашого сторіччя дав назву своєму творові з гуцульського життя «Тині забутих предків», то тетралогію Вінценза треба конечно вважати за скоплення в останній історичній хвилині старовіку Гуцульщини перед його остаточним зникненням чи пак остаточним знищенням включно до архітектури, мистецтва, ноші і навіть своєрідного діалекту. Тетралогія Вінценза — це могутня пісня Гуцульщини для прославлення себе самої.

V

Якщо вдумуватися в хорівід головних персонажів у творі, то легко завважити — тому, хто знав автора — що всі вони є властиво в своїй глибині самим Вінцензом. Тому у творі маємо не одного Вінценза-автора, а сто Вінцензів-героїв у багатогранності характерів чи пак у багатогранності виявів одного шляхетного характеру. Це наше твердження спираємо на відсутности — хіба найвище в краплях — зла і подлости, що були зовсім чужі Вінцензові, але є і не можуть бути чужі в самому житті, як це доказує творчість французького строгого католика Франсуа Моріяка, який твердив: «Чеснотливі люди не мають історії і тимто я вибрав гріховну й обридливу тематику». Предивне твердження і тимто ми міркуємо, що в Моріякові були скриті, краще придушені комплекси зла, бо *similis simili gaudet*.

Спроваджуючи засадничі притаманності характерів тетралогії, можна серед них зустрінути такі домінанти:

1) любов до всіх людей і всього живого включно до елементарних сил природи,

2) шляхетність духа у власній поведінці і вчинках та толеранція людських слабощів, бо ж людина в своїх глибинних заложеннях є добра,

3) войовничість й охота воювати не за владу, а за свободу, справедливість і правду,

4) ренесансова панськість, в тому февдальне розуміння взаємин трьох народностей на одній землі — українців, поляків і жидів,

5) аполлонська світляність і веселість та осудження смутку прямо як гріховности,

6) статева чистота без фальшивої прудерії.

Хоч ми висунули сто Вінцензів як персонажів тетралогії, то цим зовсім не хочемо сказати, що він оспівував себе самого. Ні, це кут його погляду на життя і людей — бачити в них у першу чергу вічні феномени правди, добра і краси. Вінценз бо в своїх приготуваннях до творчого процесу послуговувався прямо природописною метою: все бачити власними очима, все доступне чути власними вухами і щойно на цій канві творити.

Дуже правдоподібно, хоч і не конечно, що високодумні властивості духа і душі Вінценза не були б аж так буйно розвинулися з спадщинности роду, якщо він не був би і глибоко релігійною людиною включно — в деякій мірі — до забобонів. Але ж бо чи не був Вінценз сином Гуцульщини, де християнська віра так тісно переплітається з поганськими віруваннями? Хай тут вистачить один приклад. Вінценз повертається пізно восени в 1939 р. з Мадярщини на Гуцульщину, щоб забрати родину. Під час прощання перед цією так небезпечною пригодою благословить його приятель-атеїст: «Любий пане Станиславе, хай Вас Бог провадить». Вінценз признається до своїх тривожних думок: «Якось відразу зробилося мені не до шмиги; то не добре, як атеїст благословить Богом». І так дійсно сталося. Вінценз разом з сином відразу попали на кілька місяців в большевицьку тюрму. Власні релігійні елементи є тією призмою, в якій розщиплюються його ясні властивості духа в шуканні за правдою, в боротьбі з неправдою, а все це через пишноти гуцульських кольорів у природі і ноші, в звичаях й обичаях.

Певно, зовнішне відповідає внутрішньому, але вони не виявляють гармонійної цілоти. Під цією гуцульською шкарлющою існують ще й інші первні, які Вінценз знайшов у своїх невсипущих студіях серед інших народностей і культур, відкриваючи в них подібності чи навіть тотожності. Вони запліднювали його в творчому надхненні, хоч читачеві навряд чи вдалося б попасти

на їх слід деколи навіть у здогадах. Без вступної поемки «Ключ» до другого пасма «Звади», уривок якої ми вже наводили, де сам автор признається до того широкого засягу впливів на Гуцульщину і на нього самого, ми хіба ніколи про них не довідалися б принаймні у так широкому засягу.

Щойно на цьому так обширному тлі обсервації, пережить і студій приходить поштовх від Гомера. Через Гомера Вінценз відкрив себе самого і своє творче поле, так подібне до ахайсько-троянського. Чи ж бо гуцулів з-над Білої ріки не називають гуцули в Красноїлі, Головах і Жаб'ї печараками, тобто мешканцями печер? Це — на нашу гадку — натяк на трипільчан з їх земляками і разом з тим покровністю з азійнітськими племенами, до яких правдоподібно належали і троянці та їх сусіди.

Як далеко утотожнював себе Вінценз з Гомером, бачимо з двох перших строф «Ключа»:

„Wieści li tylko słyszemy, a sami nie wiemy niczego“.

Tak u kolebki sztuk ludzkich niegdyś wyśpiewał swym ziomkom
Starzec oślepy, nim z wieści wysnuł katalog korabi,
Wykaz imienisk i rodów, zamków rycerskich i trudów.
Bóstwa chciwie wysłuchał, ludzi wypytał, nim zaczął.

Otwórz twe oczy ślepoto, bo wciąż się w twych oczach zieleni
Twa Wierchowina, wieczysty pomnik i ziemi świadectwo,
Ocknij się, słuchaj głuchoto, bo Palenica wciąż szumi,
W pętku ziemi, co karmi wciąż źródła Czeremoszowe!

З багатьох подібностей обох співців хочемо навести кілька найголовніших:

Єдність неба і землі, спорідненість богів і людей, як люди через свої вчинки підносяться до найвищого рівня, стають богорівними, на якому розквітає пошана і піетизм до всього людського без огляду на матеріяльне багатство, бо при такій оцінці воно стає без значення. Довбуш отримав свою потужність через посередника в Божому дарі; Василюка черкнув грім на полонині, отже він став неабиякий через надзвичайний вплив космічний, що назначив його серед людей до вищої ролі — боротися за свободу; Головач уже сам посягає по надзвичайність з ненависти до неволі панської, він «виховує силку», як співається в пісні про нього, виносячи щоденно камінні брили на верхи гір і з розмахом кидаючи їх у пропасть; прапрадіда Фоки вирубали з дупла кедра в пралісі, звідтіль його прізвисьце Шумей; це все чи не найважливіші герої Вінцензівських розповідей, що свою велетенську силу вживають, щоб ставати оборонцями правди і справедливості — ἄριστος Гомера.

Обичайна простота, в якій маєток не має значення, гроші стають навіть підозрілі — «на грошах дідько сидить»; пастирі живуть простим життям, їх взаємини одних з одними також прості і сердечні, при яких багатство не вартує зусилля, хіба як іграшка. Здобутими дукатами під час «кутської війни» один з юнаків бавиться в «перевези-бабку» на березі Черемоша наче кам'яними плитками; їх гордість перевищити один одного іншими мірами вартостей, як зав'язується дружба чи ворожнеча, як з одного душевного джерела походять сприймання або відкинення цілої другої людини;

В дальшому маємо епічність розповідей; пастирі мають багато часу і тому їх оповідання мають широкий віддих; для Вінченза чужий поспіх, навіть підозрілий, часом чортівський; він розказує про речі, не рахуючися з економністю слова, любуючися навіть самим словом і його образковістю, блиском та звуком; чи ж бо не влучна його власна назва на свої розповіді *gawędy*;

Не зважаючи на тисячі записаних стрічок з багатогранного життя верховинців, у Вінченза жінки властиво не відіграють якоїсь важливої ролі, є завжди тільки епізодами: Оленка в першому пасмі, Марічка в другому — це наче Навсікая в «Одіссеї», це наче люба дружина Ірина, якої благодійну ролю в цілості творчості виявить колись збірне видання всього написаного і записаного;

Кучерявий стиль, в якому прикметник прямо панує над іменником, підкреслюючи його образність.

При цьому спинимося при вичислюванні подібностей, щоб не зайти задалеко, бо вже сам стиль насуває іншу тему. Цей стиль вийшов при своєму формуванні з гуцульських коломийок і колядок та взагалі з української народньої пісенности аж до козацьких дум включно. В деяких випадках Вінценз дослівно цитує коломийки, в інших дещо змінє, особливо при римах, щоб їх згармонізувати з вимогами польської мови. Так постає в нього зіндивідуалізований переспів. Подаймо приклад дослівної цитати полонинської пісні:

А бодай та молоденька така веселенька,
Так як у тій Чорногорі вода студенька.

І знову приклад на адаптацію з духа колядки, що набирає зовсім оригінальних властивостей:

Któryż to piastun, co dziecię kołysze,
A uszkiem złotym szept serca słyszy?
W gwiazdy spogląda i z gwiazd miarkuje,
A w skałach progi kopytem kuje,
Ponad śnieg jako płomień wylata,
A ślad ogonem srebrnym zamiata?

З цього аспекту зрозуміємо, чому автор свою розповідь про Довбуша назвав прямо думою, бо використав в деяких місцях стиль дум:

Nie woda to lodowa grzmi lecąc ze skały.

To grzmi spływając duma doboszowa.

Nie woda jasna szepcząc cichutko, rozpryska się w kroplin pyłu białutkie. I nie roje motyli białych, wichrem niesione leca nad przepaścią.

To duma doboszowa, płynąc z flojery cisowej, rozsiewa się w krople dźwiękowe...

Скорочуючися: стиль Вінченза барокковий — іменники з чистими прикметниками, дієслово з дзвінками прислівниками, повторювання в різних відмінах і степенування частин речень, які в цілості творять періоду, щоб наприкінці греміти могутнім акордом або затихати в якомусь ліричному шепоті.

При всьому широкому використанні етнографічного матеріалу залишається він завжди тільки матеріалом. Він так переплетений, перетоплений і присвоєний.

Тому на зовсім фальшивий шлях вступив би етнограф-науковець, якщо схотів би опирати свої досліди Гуцульщини на Вінчензові. Вінченз бо бере з природи поодинокі поняття і виповнює їх гігантськими образами, що далеко перевищують дійсність. Передаючи гуцульську магію, весільні звичаї і танці, полонинський хід, гражди і вируб лісу, Вінченз підноситься з реально баченого в царину романтичних уявлень. Автор цих рядків звернув одного разу увагу Вінченза, що взагалі не було дараб з сімох талб, бо таку дарабу одному чоловікові було б неможливо сплавити — нічого не допомгло. Вінченз залишив відповідне місце без змін, бо що ж там авторові дараба з двох талб з одним керманичем чи з трьох з двома керманичами?!

Або другий приклад: Вінченз описує косовицю, до якої стають косарі в двох групах по сотні кожна. Де на Гуцульщині існує така розлога царина, на якій могла б розмахнутися така кількість? Хіба найвище на подільських ланах! Або гостина Фоки в Танасенка, на якій не дав би собі ради з їжею навіть Гаргантюа в Рабле. Вінченз вимірював Гуцульщину великанськими надлюдськими мірами, Гомерівськими мірами.

І ще інший приклад, як Вінченз підноситься з реальною баченого в царину власних уявлень, як повинен виглядати глибокоукий мольфар. Автор подає кілька мольфарських типів, з яких наведемо один: «Інший дуже старий, знищений життям і віком чоловічисько. Волосся розкудлачене, обличчя — самі зморшки, а жовте як старий бордюг з козячої шкіри. З нескриваною погордою, майже з обридженням споглядає на людей. Нагло пірваний

боротьбою, кидається з божевільними очима, простягає долоні, розчепірює пальці як пазурі і корчить грудь. Як войовник старовіку кидає оклик у морду ворогові: «Над дияволом кріштендан»! Як незрозуміле слово вирветься з уст — вже наче самостріли виють, метані барди воркотять, стріли свищуть, — а всі біси, чортенята, наслання, мольфарі, мольфівниці, опириці, видійниці втікають у перестрашу, рвучи волосся. За хвилину вчуєш їх зойки і писки. Як усе вже добре, дідуган не глядить на нікого, не відповідає нікому, не прощається з ніким, поспішно висмикується з хати».

Те саме стосується описів природи — лісів і лук, трав і цвітів, що видзвонюють пісні в різних порах дня. Не можна тут обійтися без прикладу з розповіддю громового віщуна про вітри: «Вітер говорить або радується, трембітами лунає або квилить і крилами б'є, і в бубни валить, до бою визиває. Вітрів багато, вони різні. Красний буває той весняний молодик-юнак. Сміється, скочить конем з полонини на полонину, копне Льодову Бабу Євдокію, барткою дорубає і відразу тепло. І виспіває, якби сто церков повних співало і церкви якби на кожній горі. Виспіває нове життя травам, цвітам, пташкам, різному диханню. А взимі вітер сухоребрий, шостокрилий, пуццолом: стадами виганяє морозні коні, гонить перед собою, пуці тратує. А ночами заводить про всі гроби і про те, що в них діється, не діється. І які будуть нові гроби... Вітри — це найстарші лірники-музиканти, як ми мандрівні волоцюги. Летять попри себе кудлаті, розчохрані, невидючі, але свідомі. І як для ліри, Божої музики, нема заборони, нема посту, так нема і для них.» Такі властиво поезії в прозі не є в його повістях епізодичні, вони органічно вбудовані в широкому пляні і Вінценз зовсім не турбується, чи вони випадають поза рядки розповідного потоку чи ні.

Мова Вінченза зложена з трьох основних елементів — польської, української літературної і гуцульської говірки. Це наче їх хемічна мішанина, що в органічній сполуці створила свій власний вияв ритміки стилю. Деякі поляки не розуміють цього мовного новотвору. Один з поляків з Станиславова С. С. сказав: «На високій полонині» — це українська повість, перекладена кепсько на польську мову». Це очевидно неправда. Вінценз вніс льокальну свіжість до польської мови, свіжість образности, представив іншу нову людину, що мислить природньо, будучи найтісніше пов'язаною з корінням живої природи і землею. Чи український письменник перестане бути собою, якщо збагатить свій словник гуцульськими висловами, яких мало хто з його земляків розуміє? Ось приклади: ботей, дельорний, дроб'ета, ельний, маржина, мольфар, реващ, ровта, сигла, флоера і т. д. Певно, Вінценз пере-

ступає засяг говірки і входить у літературну українську мову, але ж бо чи гуцули не є українським племенем? Знову кілька прикладів: бодяк, велети, дука, дужий, жвакати, загатити, зажмурити, млака, нипати, пелехатий, сорочка, сумно, туча і т. д. До цього сказаного приходять ще спільні слова обом мовам у корені, але з українським звучанням, наприклад, великанський. З тих усіх причин можна найвище сказати, що Вінценз знаходиться на пограниччі обох мов і культур і то з особливим піднесенням, що він через засяг тематики й обсяг цілої творчості — кілька тисяч друкованих сторінок — займає серед українських письменників з гуцульськими сюжетами перше місце.

Гуцульська тематика не є єдина, якій посвятився Вінценз. Поємка «Ключ» натякає також на далекі джерела, але цікаво, що автор не згадує нордійських заг. Чи ж бо він причислив їх мотиви до київського циклу, головню до билин? Тут маємо на гадці довше оповідання про велетів. Це прямо переповідання історії вікінгів з осередком у Скандинавії, а не на Верховині. За власними словами автора він мав чути переказ про велетів від гуцульського повістуну Петра Іванійчука, званого Кузиком.

А нам трудно повірити навіть власним словам автора. Вінценз наставлений на гігантичне, на романтичне, на аристократичне походження шляхетности духа і потужности тіла гуцулів, на Гомерівське розуміння неба і землі та їх потуг, тимто як з фолкльором, так він поступив і з казковими елементами переказу: він основно переробив їх і підніс на вищій ступінь реальности старовіку, щоб виправдати надзвичайність походження своїх героїв з власного пня.

Ось що мав розказувати Петро Іванійчук-Кузик: «Колись, може тоді, як перші води виплинули, а гори щойно почали виростати, постало тут з води чи з лона землі покоління велетів-воївників. Велети, борці ясноволосі, люд королів землі з первовіку. І росло те плем'я газдівське королів разом з горами і лісами, розросталося як баштові ялиці по верхах. Ніхто не знає про те більше нічого, тільки зачувати, що постійно росли і могутніли. Потім постав серед них рух наче рій в бджоловому вулику. З якоїсь полонини вийшов вищий вожд, сказав таємне слово, затрубів у трембіту, дав знак і відразу серед них наче серед мандрівних птахів почався неспокій, немов би їм крила почали виростати... Вилетіли з Верховини невеликим роєм немов мисливське стадо соколів. І гуляли по морях на кораблях крилатих, а навіть, як говорять свідомі, понад хмари вдиралися. Закладали держави, здобували королівства, топорами закони велетів на скелях писали і на урвищах надморських, недосяжних. Був то рід так міцний, так невгнутий, що хоч їх було небагато, то ніколи в бою

не поступалися хоч би і перед тисячами люду. В своїх книгах на скельних узбіччях кожний писав топором про свої рани. Про рани батька врочисто оголошував світові, вважаючи це за найвищу честь. А хто в бою згинув, того проголошували божим сином і перед могилою до землі клонилися. Головною вірою їх була віра в топір. Бога вічним топором іменували. І пісні про топір співали, посуваючися глибинами. Вірність законові топора заховували. Пили меди з позолочених черепів забитих ворогів. На цілий світ давали королів з свого роду. Як опісля говорили різними мовами і навіть ніби різні віри визнавали, то однак мали глибоко скрите знання про Верховину, про свій рід. Завжди бо мали над собою одного короля-віщуна, який їм відомість про батьківські гори пригадував... Опісля на голос короля-віщуна повернули, злетілися, де тепер Писаний Камінь, похоронили його і на тих скелях старими буквами і реващами є написане. То теж самі королі-велети полягли побіч нього, вшанували його, перетинаючи собі жили.»

До цієї розповіді Іванійчука-Кузика додає Вінценз: «Про це плем'я переходить вістка таємна з батька на сина. Тільки деколи діялося, що якийсь хлопчина почув у собі нагло силу великанську. Утікав перед собою, непевний, чи за горами не кінчиться світ. Ішов у той незнаний світ, ставав козаком, лицарем, башою або гетьманом. З незнаного гірського пастушка виростав славний войовник, що дивував і перелякував світ.»

Якщо приглянемося до внутрішньої структури героїв Вінценза, то побачимо, що всі вони одержимі, неспокійні, нащадки того королівського роду віщунів, вірні законові топора. Вінценз є звеличником шляхетности, шукачем правди, оборонцем справедливости — усе в безчасовості життя генерацій. В оповіданнях про велетів ще не бачимо ніяких моральних цілей, як вони роями вилітають з Верховини. Ці гуцульські прадіди діють з надміру молоді сили, цілий світ уважають за великанську забавку, а своє життя за гру тією забавкою. Після цієї буйної юної доби герої від старовіку по сучасність стають войовниками за вічні моральні вартості.

В оповіданні про Головача говориться про панів-бурян. «Стяги одного з них — народжується два або чотири ще більше кріслатих. А найгірше помішання доброго з злим: як хтось з бідаків краплю влади ликнув — вже смердить сіркою. Топтав би братам голови. Так діяли гайдуки, жорстокі і криваві. Але й були пани міцні, вірні і певні, з яких не повівав навіть сірчаний запашок. Чи то справді пани чи люди, як колись їх Пан-Біг створив?» Головач вправляє свою силку, щоб виполоти той панський бурян.

Подібне зустрічаємо в Довбуша, як заграв у трембіту з грудей

великанських, взиваючи до бою: «Іду розбити ваші кайдани, помстити ваші кривди. Цілому бідацькому народові дати волю — великий світ відчинити. Ніхто мене не стримає, ніхто не переможе.»

Кутська війна Василюка піднялася проти цісарських мандаторів і їх посіпак-пушкарів, щоб прогнати їх з Верховини: «Василюк наказав оповісти через гінців усюди по горах, що тепер почне правдиву війну проти мандаторів і катівень, проти пушкарів і війська. Міркував, як уже розсіяв пісню, може змірятися тепер з ворогом».

Але вже і після опришківської доби, коли бунтівничий дух гуцулів успокоївся, пізніші покоління далі почувалися синами мітичного походження, от хоч би Фока з роду Шумеїв з Ясенова, якого прадіда дитиною вирубали з дупла кедра, сам Довбуш барткою колисав, а сарна плекала своїм молоком. Фока оповідав: «Ми Шумеї з ліса і кедра походимо — і я як той кедр — твердий і делікатний. Ліс любимо, з лісом побратими, лісові кривні, сини і внуки. Як ліс шумить, батьки мене взивають, мій рід. А як живиця з дерева спливає, і моя кров пливе».

Мусить стати очевидним, що з такої часово далекоюяглої перспективи в єдності людей з землею — чи пак у сучасній термінології з територією — зникають етнічні різниці. Українські гуцули, польські дідичі, пани і підпанки і взагалі поляки та жиди — це все побратими, одна родина, яку об'єднують в одність ті самі властивості духа, як шляхетність, толеранція, дружня співпраця. «В своїй суті нема конечности, що поляки мусять бути катми гуцулів, нема обов'язковости, що жиди мусять бути ошустами». Тому в ватазі Дмитра Василюка бачимо шляхтича з доброго роду Осв'єнцінського, що з цісарським законом жив у незгоді, й другого Ясельського, серед бутинарів Фоки Савицького, Довбуш визволяє з мадярської неволі Стаська, сам Фока є найближчим побратимом дідича Прибиловського з Криворівні.

Але вже Головач говорив про панський бур'ян, але бо Довбуш воював проти польських панів, а тому і Вінценз з свого боку виступає проти злих поляків, наприклад, підносячи протест проти заснування концентраційного табору у Березі Каргузькій і проти його команданта полк. Костик-Бернацького: «Помічником і виконавцем наказів Брнека був вислужений жандарм, славний тоді Брнацек, званий Костем, чорний, сухий, понурий, втілення страхітливого послуху. Від років вживали його як наставника в катівні. Вістка голосила, що став уже так завзятий і тупий, що нічого іншого навіть не потрапив би виконати крім мучення і тортурування людей. Брнек і Брнацек! То були два смолоскипи, які в радісним поході вели окупаційну сильну владу в окупованій країні. Привели її і на Верховину».

Жидівські корчмарі, на гадку Вінценза, батьки, посередники і наймити в одній особі. Жидівський посередник іменує на власну руку бунтівничого ватажка Дмитра Василюка Prinz Wassilug von Hollovu de Bukowinka і супроводить його до Відня на згоду і побратимство з цісарем, бо його кривні були «одна рука з тими руками, що руки пана цісара тримали». Жид посередничить між Фокою і торговельною спілкою в Молдавії. Особливо тепло висловлюється Вінценз про хасидів, будучи одним з найкращих знавців хасидизму, також про чудотворця і містика з Горішнього Ясенова Бааль Шем Това, що входив до печери вранці в п'ятницю, щоб відправити шабаш у Палестині і в неділю рано повернутися на Гуцульщину. З другого боку в повісті «Звада» з виразно соціальними нотками піднесена і негативна роля жидів при визиску гуцулів. Однак цей епізод є фрагментаричний і взагалі не визначає взаємин Вінценза до жидів, бо ці всі перипетії відбуваються не на національним і не на клясовім поділі, а на внутрішньо-моральному, на засаді дуалізму постійних противенств: Бог — Архюда, Божі діти — слуги Архюди. Цікаво, що в цих польсько-жидівських перипетіях на Гуцульщині знаходимо і месіянстичні нотки. Довбуш почав довбушувати, щоб «рахманний гуцульський рід приніс світові здоров'я і дружбу». В пізнішому додаткові до думи про Довбуша знаходимо розвиток цього мотиву, який треба вважати за політичне credo самого Вінценза і його заповіт нащадкам, як відгомін Люблинської Унії, Гадяцьких пактів, плянів Пілсудського і власних мрій про федерацію народів — польського і українського.

Хасид Бааль Шем Тов (дослівно: чоловік доброго слова), вияснюючи старе пророцтво, поручає польському королеві прийняти на провідника Довбуша: «Перший раз показалося нам королівство, до якого належав наш край, збоку людської бувальщини, так як дитина належить до землі, на якій стоїть її колиска. Намагалося нам показатися збоку Божих чинів королівство, зване Річ Посполита, бо сам Бог стільки народів, далеких племен і різних вір покликав до взаємної пошани, для спільної справи, для братньої згоди... пророцтво про неочікуваного з неочікуваного роду, а з такого звання, що його кожний осудить... Королівство наше zagrożене ззовні, зарисовується з середини. Якщо не поспішимося... а ось чоловік»... Король говорить до Довбуша: «З слабощами скінчимо, сильна королівська влада, для свавілля сильна рука, широкі права для народу»...

Месіянзм як месіянзм — не тут місце його аналізувати, а тільки представити як погляд Вінценза на політичні взаємини українців і поляків. Але при тому треба подивляти його ясновидючість супроти москалів, хіба єдиного народу в негативній

оцінці разом з большевизмом, представленого в розповіді про сиротів — справді в Дантейських візіях пекла: «Заки повернув у гори Штефанко, розійшлися дивно грізні вістки по оселях і серед пастухів, мандруючих полонинами, і серед усіх опришківських ватаг, що кожна оселя буде мати постійну катівню, що крім панщини людина мусітиме пересидіти частину життя в катівні, кожна за порядком. І що йде від москаля військо сиротів на допомогу цісарському, мурашва татарська маленьких, костистих, смердючих, а галасливих чоловічків, потворків пажерливих з одним оком по середині обличчя, з великим зубастим писком. А як зайде та біда в гори, з'їсть на пні всю пашницю як саранча, пожре на сиро, схрупає весь прибуток нічим тисяча ведмедів.» Дійсно пророча візія теперішньої московської окупації.

Не можна поминути ще одної властивості Вінцензової творчості — гумору, ясного і чистого гумору, що відсвіжує своєю іскристістю. Розуміється, його трудно передати, бо він міститься в контексті, між рядками, а не в дотехах, тобто в ядерному вислові неочікуваних противенств. Все ж таки спробуємо передати один епізод з «Барвінкового вінка», такий характеристичний для всієї Вінцензової ментальності: «Пан Айбігман має сто відсотків слухності, — підхліблював молодий Абрум. — Сто відсотків слухності не існує, — відбуркнув Бюмен. — Якже? Сто відсотків найліпший інтерес, — вимудрювався молодий Абрум. — Головний заповіт для всіх інтересів — перекричував його Бюмен — що сто відсотків слухності не існує. — Якже то, Бюмене, — запитав один з паничів — в рахунках кожний відсоток допускальний. — Але не в слухності, — опирався Бюмен. — Не розумію вас. — Нема що розуміти. Якщо два сперечаються, а один має ретельних 55% слухності, то дуже добре і нема за що шарпатися. — А як хто має 60% слухності? — То прекрасно, то велике щастя і хай дякує Пану-Богу. — А що сказати про 75% слухності? — Мудрі люди говорять, що то є дуже підозріле. — Ну, а щодо 100%? — Такий, хто говорить, що має сто відсотків слухності, то паскудний гвалтівник, страшний розбійник, найбільший лайдак».

Не хвилевий гумор чи дотеп є так притаманний Вінцензові, а радість, радісний настрій всієї його істоти. Він сам й увесь його твір — це для себе світ, це залита соняшним промінням левада, це власні душевні елементи органічно зрослі з гуцульськими віруваннями, в яких навіть смерть сприймається на весело, похорони попереджують фіглярні забави, неначе б костиста смерть танцювала з гарячочковними гуцулами.

Читачі творів Вінченза не знайдуть в них всього чару прози, пробігаючи їх тільки очима. Як колись у Гелладі голосно читали

Гомера, як козацькі думи рецитували кобзарі, як гуцули свої перекази повістують, так і Вінценза треба читати голосно, щоб схопити також його ритміку. Сам автор теж пішов цим традиційним шляхом і часто читав уривки своїм гостям. Але як читав! Інтонанція голосу набирала неповторних і незабутніх діяпазанів, його вібрація підносилася до гуркотів далеких громів або опадала до ледве чутного шепоту, маючи, як говорив Ф. Ніцше, власне буття, де всі елементи стоять на своєму місці.

VI

Ми часто підкреслювали високу моральність Вінценза. І треба відразу сказати, що вона надзвичайна, має глибоку релігійну основу і навіть церковну. Вона корінилася в уроджених добрих завдатках, в добрій «натурі», щойно опісля в філософічному самовихованні і врешті в життєвому досвіді, що навівав меляхольїну толеранцію до чужих переконань, хоч їх рідко вдалося йому спрямовувати у властивий бік. У розмові сам признавався з дивним усміхом: «Я впливаю на людей тільки тоді, як вони є в моїй присутності». Так толеранція стала одночасно умовністю з свідомістю обмеження людського пізнання.

Вінценз не затрачує свідомости погані і зла, але те зло не є в нього ані всевладне, як у Достоевського, що занурює весь світ у бісівські глибини, ані навіть рівнорядне у своїх проявах в порівнянні з добром. Воно начебто випадкове навіть у своїй грозі, краще — закрите скелями, водами та мряками і тільки часом продирається наверх наче лява з пробудженого нагло вулькану. Ще більше, чорти, уособлення зла, стають смішні як у Гоголя або — відкриття Вінценза — чорти стають смутними тому, що є власне чортами. Світогляд Вінценза — це прославлення світла і тепла, прославлення радості і краси.

Релігія Вінценза напевно християнська, але одночасно до деякої міри вимішана з поганством і то не із-за моральних відхилень, а для піднесення краси старовіку. Мольфарі наче півбоги мають відвагу починати бій з злонамірними богами, щоб відвертати тучі, виганяти наслані недуги, щоб богувати в своїх околицях. Також і його герої: Головач при застанові над справедливістю у світі роздумує: «А чи ж би небо тримало з панамі? Чи ж так само не має досить потуги? Сидів так, думав, питав, відповіді не було. Отож готував, вправляв і заправляв свою силку, щоб поставити світ на ноги і головою догори».

Хоч хрещений в римо-католицькому обряді, залишився вірний греко-католицькому, серед якого виріс у дитячих, хлоп'я-

чих і юнацьких роках на Верховині. Тут мала свій вплив і візантійська велич цього обряду, що мусіла діяти на буйну уяву. І до цього він признавався вдома і на еміграції, що він греко-католик з переконання, бо на чужині серед туги за Верховиною і серед дуже скромних матеріяльних умов «бідний чоловік любить свою хату, бо нема для нього кута на широкому світі».

Для своїх почуттів релігійної приналежности до греко-католицького обряду Вінценз витворив собі і відповідне історіософічне обґрунтування. Шкода, що заповіджений до тієї проблеми есей не появився, а тимто мусимо обмежитися до передачі думок про унію з «Листів з неба».

Унія — це шаноблива цивілізаційна будівля. Таке переконання не є ніякою легкодушністю, бо помилкова думка, що унія є тільки прибудівкою Вселенської Церкви. Будучи в первочині одною з найсміливіших її еманцій, унія стала на протязі кількох останніх сторіч її найбільшим пляном та виховною установою не тільки на території давньої Речі Посполитої, а й на цілому Сході Європи. Вона більше ніж Польщу з Руссю і Рим з Візантією пов'язувала понад голови розсварених наземних потуг підземні і безперервні напотемки ступаючі традиції східнього християнства з тверезою свідомістю і бойовим латинських порядком. Почата з давньої Речі Посполитої в її єдиній годині пророчого світанку унія — загальноєвропейська з галицько-української землі і з кореня її мови — вселенська та людська виповнювала неначе доручення найбільшого християнського поета: «християни, будьте людьми». Ані висушена драстичними реформами згори, як ті, що переважно з великим опізненням ішли з Москви, яка не знає ні тіні толеранції, ані не сколихнена бунтами здолу, як на Заході, не рідко оживлювана поміркованим і покірним, немов приватним сектярством, унія черпала соки з усіх живлових джерел вірувань, зроджених на доступних для неї землях.

Прозорим став струм крови в жилах творчости Церкви, яка деінде в Європі засклепилася або висхла. Унія могла б стати зразком для проникання і зросту місії в інших частинах світу. Поза нею нема нікого, хто промовляв би до душі її власною мовою. Завдання Унії стало б зайвим, якщо б Схід і Захід оберталися один до одного плечима аж до нагоди взаємного знищення. Якщо подібне до татарського ярма не насунеться на наші карки, то нікому не будуть заборонені ще сміливіші спроби. Цей «Лист з неба» ще не закінчений...

В розумуваннях Вінценза кидається у вічі місянізм унії з вселенським значенням втримувати місцевий релігійний кольорит з промовлюванням до душі її власною мовою. Цим він випередив відповідні постанови II Ватиканського Собору. Припускаємо, що

Його твердження про вплив сектантства на унійні зусилля є помилкові, але напевно помилкою є думка неначе б унія зродилася на західньо-українських землях, бо саме Галичина аж у другій половині XVIII сторіччя стала унійтською, а в своєму первопочині була вона чином властиво всієї української ієрархії.

Греко-католицизм Вінченза знайшов свій вислів і при останньому прощанні з цим світом. Монсенйоре Мирослав Марусин відправив 1 лютого 1971 р. похоронну Службу Божу в нашому обряді і виголосив прощальне слово — в польській коротке і довше в українській мові: «... Я був між вами — каже нам сьогодні Станислав Вінценз — 83 роки. Создатель світу вложив у душу мою частинку тієї творчої сили, що її мають тільки виїмкові люди. Старинні греки називали їх словом поетес, що означає творці, бо я стояв у ряді тих, що творили слово. Я не мав ніколи на думці покидати моєї Слобідки, тихої й свободолюбної, та йти на далекий битий шлях через чеські, німецькі та інші кордони, щоб кості мої зложити посеред гір Швайцарії над Женевським озером. Я ж виховувався між маленьким племенем гуцулів. З ними я зжився, полюбив їх, говорив їх мовою, співав їх пісні, навчився їх розуміти, пізнав їх мудрість. В неділю я ходив з ними до церкви, на Великдень прислуховувався до їх воскресних пісень, на Різдво співав коляди, навіть їх прастарі народні передання були мені відомі. Я бачив тіні предків забутих. Мій дух ширяв на високій полонині, де нісся голос трембіти, де паслися стада овець, де пастирі мали власні відчуття краси, чести й самопошани, гостинности, обов'язку, вини та кари. А джерелом до пізнання багатьох речей були для мене оповідання старих гуцульських газдів, що самі пережили чимало та й на віку своєму були свідками багато чого дивного і нерозгаданого... Самітними остануться нині Карпатські гори, бескидів верхів'я сумує, бо не стало того, хто світові всьому про славу давню співав. Сумно може й тому, що з людиною наче б вмирала ціла епоха. Бо хто ж сьогодні хоче ще розуміти Гуцульщину, її церковні празники чи народні ярмарки, домашні звичаї, мистецтво, спів?! Кому нині цікава народня мудрість цього свободолюбного краю, його завзята геройська вдача?! А однак не повік сумувати. Бо ось до нас слово Боже могутнє промовляє, що «гряде час і нині єсть, коли мертві почують голос Сина Божого і, почувши, оживуть»... Падають хрести, як ті столітні дуби і ялиці на Карпатських горах, падають і люди під тягарем ярма. Але прийде день, коли заграє трембіта пісню нову і радістю Великодня наповняться високі полонини. Проте, брате наш Станиславе, запевняємо Тебе сьогодні всі тут зібрані, що не забудемо Тебе ніколи. А як довго бистрі ріки Карпат будуть нести свої рвучі хвилі, так довго гуцули спі-

ватимуть Тобі „вічну пам'ять”. Особливу вдячність й останній привіт висловлює Тобі українська церковна Ієрархія і священники, що знали і любили та шанували тебе. Їх молитви супроводять Тебе на вічний упокій.»

V

Станислав Вінценз похоронений в кутику цвинтаря в Льозанні, Швейцарія. Далеко перед другою світовою війною він поставив Іванові Франкові пам'ятник у своєму саді в Слободі Рунгурській з написом на камені: «Вірю в духа». Якже той самий напис годиться і на його могилі!

Насувається само з себе питання національності Вінценза, аристократа французького походження по мечу та також українського боярина в бічній лінії по куделі. Його поставив авторів цих рядків заприязнений з Вінцензом швейцарський професор д-р Джон Марбах: «Скажіть, чи Станислав Вінценз був добрим поляком?» Відповідь була така: «Питання складне і тимто трудне, але не є неможливе до відповіді. Аристократ Вінценз за своєю духовою структурою був ціле життя анахронізмом, бо почувався фєвдалом. А знаєте, що фєвдальні пани були патріархальні, тобто повністю віддані землі і людові, серед якого жили?! З ХІХ і ХХ ст. маємо багато прикладів, як польські шляхтичі у Східній Україні ставали українськими панами, піврані могутньою стихією свого докїлля. Як інформує о. проф. д-р І. Гриньох, в його родинному селі був таким польський поет Корнель Уейський. Не без достатніх історичних підстав й обочічних високоглядних етнічних та гуманних обосновувань похоронена в церкві св. Софії в Римі княгиня Сапіга з Сангушків з донькою. В дальшому треба сюди дорахувати рід Стемповських: Ваш приятель Юрій з Берна мав псевдонім Гостовець від гуцульського потоку, а його батько був міністром УНР. Так і Вінценз є в органічному зв'язку з українським племенем, якому присвятив властиво ціле життя. На Гуцульщині він був нашим земляком, льокальним патріотом, приїжджаючи до міст ставав універсальним європейцем з польськими культурними первнями, які залишилися дуже міцні також на основі тісних родинних колегаций. Це не є ніяке двоєдушся, бо хто ж як не Вінценз був так гармонійний, органічний, повний! Почуваючи себе письменником і тільки письменником, Вінценз не був і не хотів бути журналістом, щоб полемічним пером обороняти права українців серед польської займанщини. Зрештою українці не мали відповідної царини діяння для нього, щоб він повністю з ними злився й урбаністично. Тому

він пішов кращим шляхом — залишився жителем сільської ідилії разом з своїми юними рустикальними ровесниками і там збудував їм й одночасно собі нерукотворний пам'ятник у часовій непроминальності».

Але зрештою тієї міри мужі є власністю цілого людства, серед якого передують своєю високою гуманністю. На землях Західної України Вінценз був великий духом та прибив на них печатку своєї величі: будучи сам шляхетним, знаходив всюди шляхетність, будучи сам *vir* й уособленням *virtus*, оспівував *vires* Гуцульщини з праобразами *virtutes* її старовіку. І за це українці і поляки глядять на цю вже за життя спижевув постать з вдячністю і подивом.

VIII

Боїмося, що це так поспішне слово про гуцульського барда Станислава Вінценза не задовільнить братів-українців та побратимів-поляків, особливо останній розділ про нього. Хай тут для них вистачить однісінький епізод з побуту Вінценза з дружиною Іриною у Мюнхені під час відвідин українських установ. Довідавшись, що зустрінена в цих установах послугачка Василина є гуцульського роду, великий письменник аристократ Станислав Вінценз похилив свою кремезну постать до маленької, старенької, так доброї і зичливої газдині з Криворівні і предовго приязнився. У невимовній тузі за незабутньою Верховиною знайшли себе взаємно відразу серед осамітнення в чужому їм світі дві рідні душі в радості і веселості зовсім у душі старовіку. Хто то ще потрапить?

Та сама проста людська любов лунає аж сюди і з далекої Верховини. Ось лист сусідки з року 1966, як відгомін саме таких почуттів.

Я сідаю до листочка у нове крісельце,
Щирий привіт, низький поклін, поки наше серце.
У неділю ранесенько ще не зійшло сонце,
Єк прилетів соловейко під мое віконце.
Єк прилетів соловейко, почав щебетати,
Я мусила уставати до Вас лист писати.
Дуже мене закортіло до Вас лист писати
І не знаю, єк удати і ким передати.
Соловейку ти мій любий, твої пісні красні,
Ти віднеси цей листочок, подай в руки власні.
Соловейку, неси листок, най те гріє сонце,
Єк до панів ти прилетиш, застукай в віконце.
Єк постукаєш в віконце, може Пані вийде,
Може тебе привитає тай до хати прийме.

Поклониси ти, листочьку, та ввійди до хати,
Привитай ти моїх Панів, де будуть стояти.
Бажаю Вам, дітям Вашим здоровле та сили,
Всього щесте сім'ї Вашій, щоб в гаразді жили.
Кілька років проминуло, ек Вас я не бачу,
Та так тужу я за Вами, часом і заплачу.
Дуже желують за Вами і наші сусіди,
Та не знали, ек то жите в майбутньому піде.
Своїє судьби вни не знали, жите показало
І ось судьба, люте горе до нас завитало.
Я на заході далекім корюсь всьому злому,
А Ви теж загнані лихом від свого дому,
В далекий край, в чужі краї, на чужі простори,
Часом і Ви згадаєте наші рідні гори.
І за щьо Вас люди лихі силою загнали,
За щьо Ваше усьо добро від Вас відобрали?
Ци за то, щьо Ви на землі щиро працювали,
Ци за то, що Ви щоденно Господа благали.
Ви любили наші гори і ближного свого,
Ділилися добром своїм, не робили злого.
А Ви, Пани наші милі, у гори вертайте,
А про мене стару бабу Ви не забувайте.
Щебетала сіра пташка, сіла на ґаночьок,
Аж тепер я посилаю до Панів листочьок.
Защебетав соловейко в лузі у діброві,
Тепер кінчу укладати, хочьу у розмові.

Також автора цих рядків поривають коломиїкові нути і тимто він покінчить парафразою до похвали гуцульському провідникові вже нових часів Соломіїчукові, бо ж гуцульська слава живе безчасово в піснях і легендах:

Треба дати їсти-пити сірому бикови,
Треба вдати заспівати Вінцензочукови.
Куєт міні зазулиця під крильцями сива,
За співанку вібачейте, співанка скінчена.

ВАЖЛИВІШІ ТВОРИ С. ВІНЦЕНЗА

- Na wysokiej poloninie*, str. 736, wyd. „Rój“, Warszawa 1936.
Zwada, str. 576, wyd. „Oficyna poetów i malarzy“, London 1970.
Listy z nieba, ca. 600 str., рукопис.
Barwinkowy wianek, ca. 600 str., рукопис.
Po stronie pamięci, str. 249, „Wybór esejów, wyd. „Instytut Literacki“, Paryż 1965.
Dialogi z sowietami, str. 318, wyd. „Polska fundacja kulturalna“, Londyn 1966.
Wspomnienia o Lwowie, str. 100, „Wiadomosci“, Londyn 1967.
Perypetie Sokratesa, ca. 140 str., рукопис.

STANISLAW VINCENZ — BARDE DER HUZULEN

(Zusammenfassung)

Stanislaw Vincenz wurde am 30. 11. 1888 in Sloboda Rungurska bei Kolomyja, West-Ukraine, geboren. Seine Sippe stammt aus Avignon, Frankreich, und trägt das Wappen de deux aigles de ville. Auf Einladung des Grafen Landskoronski kam die Familie nach Kosiw bei Kolomyja und erhielt dort ein Gut.

Die Kinderjahre verbrachte Vincenz im Dorf Kryworiwnia bei Kosiw im Huzulenland auf dem Gut seines Großvaters Wladyslaw Przybylowski. Die Volkssagen und das edle Gemüt der Huzulen haben in der Seele des Kindes den tiefsten Eindruck hinterlassen und seine spätere Dichtkunst auf besondere Art und Weise geformt. Die Studien der klassischen Literatur (Homer und Platon) überzeugten den jungen Dichter und Gelehrten, daß zwischen den Sitten im Hirtenleben der alten Griechen und der Huzulen der Gegenwart ein ganz naher Parallelismus besteht. Diese Entdeckung ging in Enthusiasmus über und Vincenz beschloß ein Huzulenepos zu schaffen. Dieser Arbeit widmete er über 50 Jahre seines Lebens.

Das Lebenswerk von Stanislaw Vincenz besteht aus vier Bänden, jeder zwischen 600 und 700 Seiten.

Erster Band: AUF DER HOHEN ALM stellt das mythologisch-ritterliche Alter der Huzulen mit starken ethnographischen Elementen dar, die vom Verfasser zu wunderschönen literarischen Bildern erhoben wurden.

Zweiter Band: DER STREIT bringt die Begegnung der Huzulen mit der Zivilisation und Technologie und den Kampf der Huzulen mit dem Urwald, in dem die Holzfäller ihren Wagemut mit dem Leben bezahlten, weil der Wald in seiner Urwüchsigkeit unbesiegbar ist.

Dritter Band: DIE BRIEFE VOM HIMMEL schildern die urslawische Einheitlichkeit im idyllischen Zusammenleben der Huzulen, Polen und Juden.

Vierter Band: DER BRAUTKRANZ besingt die Hochzeit der Mutter des Verfassers auf dem Hintergrund des täglichen Lebens, das durch die Erzählungen der Gäste dargestellt ist.

Stanislaw Vincenz ist am 28. 1. 1971 gestorben und wurde in Lausanne in der Schweiz begraben.